

روش‌های تضمینی تحقق مهرورزی زوج به زوج

اعظم نصرت آبادی^۱

چکیده

اسلام برای هر یک از دو عنصر اساسی بنیان خانواده یعنی زن و مرد وظایف و مسئولیت‌هایی اعم از حقوقی، عاطفی، اخلاقی و اجتماعی تعیین کرده تا هر یک از آن‌ها با عمل بدان، موجبات به وجود آمدن سعادت، خوشبختی، صمیمیت، صفا و تفاهم در نهاد خانواده را فراهم آورند. مسلم است که ناهنجاری‌ها و مشکلات متعددی که در خانواده‌ها بروز می‌کند اغلب به دلیل نادیده گرفتن این وظایف و مسئولیت‌ها است که از سوی زن یا مرد یا هر دو آن‌ها صورت می‌گیرد به همین علت این مقاله با هدف شناسایی روش‌های تضمینی تحقق مهرورزی زوج به زوج تنظیم و در آن تلاش گردیده تا به این سوال پاسخ داده شود که چه روش‌های تضمینی برای تحقق مهرورزی زوج به زوج وجود دارد؟ این تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی می‌باشد و روش به کار رفته در آن کتابخانه‌ای بوده است. ابزار به کار رفته در جهت جمع‌آوری داده‌ها، فیش و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شده است. از مهم‌ترین نتایج این مطالعه می‌توان به این مسئله پرداخت که ده روش تضمینی برای تحقق مهرورزی زوج به زوج وجود دارد که عبارتند از: ابراز محبت، احترام به همسر، یاری همسر، پرستاری از همسر، توجه به خواست همسر، آراستن خویشتن برای همسر، عیب جویی نکردن، گذشت و نادیده گرفتن لغزش‌ها، پرهیز از امر و نهی، قدردانی و سپاس از همسر

کلیده واژه: زوج، زوج، مهرورزی، محبت

^۱- طلبه سطح دو حوزه علمیه کوثر(س) شهرستان هرات استان یزد

مقدمه

خانواده با پیمان ازدواج و پیوند همسری زن و مرد بالغ و آگاه پایه‌گذاری می‌شود و این زوج ستون اصلی و حیاتی‌ترین نهاد اجتماعی، یعنی خانواده را تشکیل می‌دهند. اولین جوانه‌های ارتباط بین انسان‌ها در حریم خانواده پدیدار می‌گردد. روابط درون خانوادگی از اهمیت و حساسیت فوق العاده‌ای برخوردار است. در بین این روابط، رابطه زن و شوهر به خاطر پیوند زناشویی از حساس‌ترین روابط است.

برای اینکه این رابطه با محبت و مهرورزی و پایداری همراه باشد نیاز است از طرف هر دو حقوق و وظایفی رعایت شود و آداب رفتاری و اخلاقی خاصی رعایت شود که در این راستا رابطه‌ای شوهر نسبت به زن از نظر رعایت نکات اخلاقی و رفتاری که از نظر اسلام پسندیده و مورد تاکید است نیاز به بررسی دارد، زیرا یکی از عوامل خوشبختی و سعادت این است که زن از ناحیه همسرش چه از لحاظ عاطفی و روحی و چه از لحاظ جنسی به آرامش مطلوب برسد تا بتواند فرزندانی صالح و مفید برای جامعه تربیت نمایند.

زن اگر در کانون خانواده از طرف شوهر حمایت عاطفی نشود و همسرش دارای رذایل اخلاقی باشد که حقوق زن را رعایت نکند، زن سرخورده و دلسرد می‌شود و تمرکز خود را از دست می‌دهد. روحیه شاداب و باطراوت نخواهد داشت، بنابراین نمی‌تواند فرزندانی موفق تربیت کند. بی‌تردید یک زندگی سعادت‌مند که بتواند خیر و سعادت دو جهان را تضمین کند، جز در سایه پیروی از تعالیم الهی امکان پذیر نمی‌باشد.

این پژوهش به روش کتابخانه‌ای کار شده است و از کتاب‌های فراوانی در زمینه بررسی این موضوع استفاده شده است، از جمله کتاب مفاتیح الحیاء آیت الله جوادی آملی که در مورد پاداش نیکی شوهر نسبت به زن روایاتی آورده است و هم چنین کتاب آئین همسررداری آیت الله امینی که وظایف اخلاقی شوهر نسبت به زن را به طور اجمالی آورده است. از جمله کتب روایی می‌توان به کتاب بحارالانوار علامه مجلسی اشاره کرد که یک باب اختصاص به روایات مربوط به زنان آورده از جمله تحسین زنان، ارزش زنان، ارزش ازدواج با زنان و محبت به زنان و همچنین کتاب مطلع عشق از محمدجواد علی اکبری که بیانات شیوای مقام معظم رهبری به زوج‌های جوان را جمع آوری کرده است که ایشان به تمام جوانب پرداخته است و اشاراتی نموده است.

لذا پژوهش حاضر درصدد آمد تا پژوهشی انجام دهد و به این پرسش پاسخ دهد که چه روش‌های تضمینی برای تحقق مهرورزی زوج به زوجه وجود دارد؟

اهمیت ازدواج در اسلام

از نظر اسلام، تشکیل خانواده یک فرضیه است. عملی است که مرد و زن باید آن را به عنوان یک کار الهی و یک وظیفه انجام بدهند. اگر که شرعاً در زمره واجبات ذکر نشده اما به قدری تحریص و ترغیب شده است که انسان می‌فهمد خدای تعالی بر این امر اصرار دارد، آن هم نه به عنوان یک حادثه ماندگار و دارای تأثیر در زندگی و جامعه، لذا این همه بر پیوند میان زن و شوهر تحریص کرده و جدایی را مذمت نموده است.^۱

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَأَمَّاكُمْ أَنْ يَكُونُوا قُفَرَاءَ يُغْنِيهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» بی همسران خود و غلامان و کنیزان شایسته‌تان را همسر دهید. اگر تهی دست باشند، خدا از فضل و کرم خود توانگرشان کند که خدا گشایش‌گر دانا است.^۲

رسول خدا(ص) می‌فرماید: «هرکس دوست دارد که پاک و پاکیزه خدا را دیدار کند، با داشتن همسر به دیدارش برود.»^۳ مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید: «خداوند متعال از زن و مرد تنها خوشش نمی‌آید، مخصوصاً آن‌هایی که جوانند و بار اولشان هست، مخصوص جوان‌ها هم نیست. خدای متعال از زندگی مشترک و مزدوج خوشش می‌آید. آدم تنها، مرد تنها و زن تنها که همه عمر را به تنهایی می‌گذرانند از دید اسلام یک چیز مطلوبی نیست؛ مثل یک موجود بیگانه است در مجموعه پیکر انسانی. اسلام این طور خواسته که خانواده، سلول حقیقی مجموعه پیکره‌ی جامعه باشد نه فرد تنها.»^۴

پیامبر خدا(ص) فرموده‌اند: «بدترین شما، عزب‌های شما، دو رکعت نماز فرد متأهل بهتر از هفتاد رکعت نماز فرد غیرمتاهل است.»^۵ و هم چنین در حدیث دیگری می‌فرماید: «در اسلام هیچ بنایی ساخته نشد که نزد خداوند عزوجل محبوب‌تر و ارجمندتر از ازدواج باشد.»^۶

امام سجاد(ع) می‌فرماید: «و اما حق همسرت آن است که بدانی خداوند متعال با آفرینش او وسیله آرامش، رفاه، انس و نگهداری تو را فراهم نموده است. هر کدام از شما زن و شوهر بر نعمت وجود دیگری خدا را سپاس گوید و بداند که این نعمت الهی است و بر او و بر تو واجب است که نعمت الهی را گرامی داشته و در معاشرت با او، خوش‌رفتاری و رفق پیشه کنی اگرچه حق تو بر زن سخت‌تر و رعایت محبوب و مکروه تو (اگر زیاده

۱- علی اکبری، مطلع عشق، ص ۱۲

۲- سوره مبارکه نور، آیه ۳۲

۳- محمدی‌ری‌شهری، میزان‌الحکمه، ص ۸۰

۴- علی اکبری، مطلع عشق، ص ۱۲

۵- محمدی‌ری‌شهری، میزان‌الحکمه، ص ۸۶

۶- همان

خواهی نباشد) بر او لازم‌تر است ولی زن، حق مهربانی و انس بر تو دارد و جایگاه آرامش و آسایش، غریزه‌ای است که گریزی از انجام آن نیست و این حق بزرگی است.^۱

اصل مهرورزی و محبت

زن کانون محبت و یک موجود صد در صد عاطفه‌ای است، از وجودش مهر و محبت می‌بارد؛ حیات و زندگی او به عشق و علاقه بستگی دارد. دلش می‌خواهد محبوب دیگران باشد، هرچه محبوب‌تر باشد شاداب‌تر است اگر بداند محبوب کسی واقع نشده خودش را شکست خورده و بی‌اثر پنداشته، دائماً پژمرده و افسرده خواهد بود؛ بدین محبت می‌توان به طور قطع مدعی شد که بزرگ‌ترین رمز زن دارای اظهار محبت و علاقه است. اگر انسان می‌خواهد دل همسرش را به طور مسخر گرداند که مطیع او باشد و اگر می‌خواهد پیوند زناشویی را استوار سازد و... راهش این است تا می‌تواند نسبت به همسرش اظهار عشق و علاقه کند زیرا مهر و محبت خانوادگی از همه چیز ارزش‌دارتر است.^۲

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ اِيْۤاَنۡ خَلَقَ لَكُمْ مِّنۡ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوۡا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَّ رَحْمَةً...» و از جمله نشانه‌های او (خدا) این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنارشان آرامش یابید و میان شما الفت و رحمت برقرار ساخت...^۳ پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «از دنیای شما، زنان و بوی خوش را دوست دارم و نور چشم من در نماز است.»^۴ در روایت دیگری آمده است که حضرت رسول اکرم (ص) فرموده‌اند: «هرچه ایمان انسان کامل‌تر باشد به همسرش اظهار محبت می‌نماید.»^۵

۱- حیدری‌نراقی، رساله حقوقی امام سجاده (ع)، ص ۲۶۹

۲- امینی، آیین همسراری یا اخلاق خانواده، ص ۱۹۱

۳- سوره مبارکه روم، آیه ۲۱

۴- مجلسی، بحارالانوار، ج ۳، ص ۲۱۸

۵- همان، ص ۲۳۶

روش‌های تحقق مهرورزی زوج به زوجه

بدون تردید رسیدن به سعادت دنیا و آخرت و حیات طیبه انسانی، آرزوی مشترک تمامی انسان‌ها است که ریشه در فطرت آنان دارد. در این راستا زنان و مردان هر کدام جایگاه و نقش خاص خود را دارند که در صورت ایفای نقش و رسالت واقعی و درست خود غرض خلقت را حاصل می‌کنند. این همان مطلبی است که خداوند با عبارت «و عاشروهن بالمعروف»^۱ آن را مورد تاکید قرار می‌دهد.

یک مرد فهیم که دارای سلامت روحی و روانی است، به دور از تعصب و خودخواهی، خویش را در غم و شادی همسرش شریک می‌داند و سعادت خانواده را در گرو یاری و همکاری متقابل با همسر خویش می‌شناسد و زمانی احساس خوش‌بختی می‌کند که همسر او نیز از دل و جان لبخند رضایت بر لب داشته باشد. بدین گونه برای حفظ و بقای یک زندگی موفق، هر دو عنصر اصلی زندگی، یعنی «زن و مرد» باید آگاهانه رفتار کنند. دانش و آگاهی در این زمینه، بسیار وسیع و گسترده است و نیاز به مطالعات و کسب تجارب و تمرین دارد. در سیره پیشوایان می‌توان موارد زیر را به عنوان مجملی از مفصل مشاهده کرد:

(۱) ابراز محبت

امام صادق (ع) می‌فرماید: «هرچه محبت همسر در قلب مرد زیادتر می‌شود، فضیلت ایمانش زیادتر گردد».^۲ صفا و شادابی کانون خانواده، بستگی به حضور بانشاط یک زن دارد، اما نشاط و سرزندگی یک زن به محبت مرد وابسته است؛ حضرت علی (ع) در مورد زن فرموده‌اند: «زن گل بهاری است نه پهلوانی سخت‌کوش».^۳ زن همانند گل است و به راستی طراوت یک گل، مرهون مراقبت باغبانی مهربان است، تا در سایه مواظبت و انس با آن، از جلوه و زیبایی و عطر و رنگش، بهره و لذت برد و روحش از دیدار آن تازه گردد؛ بنابراین هر گونه رفتار خشونت‌آمیز و قهرگونه نادرست است.

(۲) احترام به همسر

زن از نظر اسلام مهمان محترمی است که از جنبه احترام، مهمان است و از جهت دخالت در امور زندگی، شریک صاحب خانه (شوهر) و از نظر امور داخلی مدیر و سرپرست و وقتی بچه‌دار شود، مادر خانواده و مادر اجتماع است و بلکه زن خوب ملکه‌ایی است در کندوی عسل خانواده.^۴

۱- سوره مبارکه نسا، آیه ۱۹

۲- ابن بابویه، من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۲۵۱

۳- نهج البلاغه، نامه ۳۱

۴- مصطفوی، بهشت خانواده، ص ۷۵

خرده‌گیری هستند، نتیجه این عیب جویی‌ها این می‌شود که زن قلباً مکدر خواهد شد و مهر و علاقه‌اش رفته رفته کم می‌شود، نسبت به زندگی و خانه‌داری و شوهرداری دل سرد می‌گردد.^۱

در قرآن کریم خداوند می‌فرماید: «وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ؛ وای بر هر عیب‌جویِ بدگوی.»^۲ با توجه به آیه شریفه می‌توان دریافت که خداوند شدیداً عیب‌جویی از دیگران را نهی کرده، در اصل باید عیب‌پوشی کرد که این موضوع در قرآن تأکید شده آن جا که خداوند می‌فرماید: «هَنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ و أَنْتُمْ لِبَاسٌ لَّهِنَّ؛ زنان لباس شما هستند و شما لباس زنان هستید.»^۳ خداوند متعال زن و شوهر را نسبت به یکدیگر تشبیه به لباس و جامه می‌کند؛ یعنی چنان که لباس، حافظ تن است و حجابی است روی عیب‌های بدن، زن و شوهر هم نسبت به یکدیگر باید چنین باشند.^۴

۸) گذشت و نادیده گرفتن لغزش‌ها

بشر جائز الخطاست جز معصوم (ع) همه کس در زندگی اشتباه و لغزش دارند و ممکن است از روی جهالت و نادانی کارهای ناروایی را انجام دهند. در این جهت بین زن و مرد فرقی نیست. برای زن در زندگی زناشویی حتماً لغزش‌ها و اشتباهاتی اتفاق خواهد افتاد؛ ممکن است از باب نادانی یا کم توجهی یا شدت عصبانیت نسبت به شوهرش بی‌ادبی کند و ...، بعضی از مردها خیال می‌کنند که مورد خطا و لغزش‌های زن ولو خیلی کوچک باشد باید کاملاً سخت‌گیری کرد تا تکرار نشود، فکر می‌کنند باید از همان اوایل عروسی از او زهر چشم گرفت و به اصطلاح سر گربه را درب حجله برید تا حواسش را کاملاً جمع کند که بعداً مرتکب خطا نشود. لیکن به تجربه ثابت شده که برنامه مذکور نه تنها نتیجه مطلوب نمی‌دهد، بلکه غالباً نتیجه معکوس خواهد بخشید. زیرا زنی که تحت فشار و سخت‌گیری‌های زیاد شوهرش واقع شود گرچه ممکن است مدتی کوتاه بردباری کند. لیکن بالاخره از این وضع خسته می‌شود. آن گاه ممکن است تصمیم بگیرد قید و بندها را پاره کند و خودش را آزاد سازد. کم کم به ایرادها و عتاب و خطاهای شوهرش عادت کرده، نسبت به آن‌ها بی‌اعتنا خواهد شد. پس بهترین طریق زن‌داری این است که مرد میانه‌روی را از دست ندهد و با عقل و تدبیر رفتار کند. خطاهای کوچک همسرش را که از روی اشتباه و یا غفلت و فراموشی صادر شده به کلی نادیده بگیرد و برای آن‌ها دعا و داد و قال راه نیندازد، بلکه بهتر است اصلاً به رویش نیاورد.^۵

۱- امینی، آیین همسرداری یا اخلاق خانواده، ص ۲۱۵

۲- سوره مبارکه همزه، آیه ۱

۳- سوره مبارکه بقره، آیه ۱۸۷

۴- مصطفوی، بهشت خانواده، ص ۱۴۴

۵- امینی، آیین همسرداری یا اخلاق خانواده، ص ۲۲۹

خداوند متعال در قرآن صریحاً اشاره به عفو و گذشت می‌کند، آن جا که می‌فرماید: «الَّذِينَ يَنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» (پرهیزگاران) کسانی (هستند) که در توانگری و تنگدستی انفاق می‌کنند و خشم خود را فرو می‌خورند و از خطای مردم در می‌گذرند و خدا نیکوکاران را دوست دارد.^۱ همچنین پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ عَفُوٌّ يُحِبُّ الْعَفْوَ؛ خداوند بسیار با گذشت است و گذشت را دوست دارد.»^۲ و در جای دیگری می‌فرماید: «آیا شما را از بهترین خوی‌های دنیا و آخرت خبر دهم؟ گذشت از کسی که به تو ستم کرده است و پیوستن به کسی که از تو بریده است و نیکی با کسی که به تو بدی کرده است، عطا کردن به کسی که از تو دریغ داشته است.»^۳

همچنین در جایی دیگر نقل شده که حضرت موسی (ع) عرض کرد که: «پروردگارا! کدام یک از بندگان تو نزد تو عزیزترند؟» فرمود: «آن که در وقت قدرت و توانایی عفو نماید.»^۴

۹) پرهیز از امر و نهی

در بیانات مقام معظم رهبری به زوج‌های جوان ایشان می‌فرماید: «در روایت داریم "المراة ریحانة" زن گل است. حالا شما ببینید اگر مردی با یک گلی با خشونت و بی‌اعتنایی رفتار کند و پاس گل بودن او را نداند چقدر ظالم و بد است؛ مثل تحمیل کردن، زیاده‌روی کردن، زیاده‌خواهی کردن مردها از زن‌ها، توقعات بی‌جا و زیادی. "المراة ریحانةٌ و لیسَتْ بقهرمانة" یعنی همان کارپرداز امروز زندگی... این زن، کارپرداز شما نیست که همه کارهای زندگیتان را روی دوش او بگذارید و بعد هم از او مواخذه کنید. نه! این یک گلی است در دست شما... حتی اگر دانشمند یا سیاستمدار باشد در بحث معاشرت خانوادگی، او گل است.»^۵

زندگی با دستورات و خطابات قانونی اداره نمی‌شود، نباید زندگی را با اداره اشتباه گرفت باید سیره عملی انسان در ارائه نقاط ضعف و قوت به گونه‌ای عالمانه و اندیشمندانه باشد که زن و فرزندان درس بگیرند. از دختر مرحوم میرزای شیرازی صاحب فتوی تنباکو پرسیدند: «برترین فضیلت پدر شما در اداره زندگی چه چیزی بوده است؟» ایشان گفت: «هرگز در منزل امر و نهی ندادند. اگر آب می‌خواستند می‌گفتند الان برخیزم

۱- سوره مبارکه آل عمران، آیه ۱۳۴

۲- محمدی‌شهری، میزان‌الحکمه، ص ۴۵۹

۳- همان، ص ۴۵۸

۴- نراقی، معراج‌السعادة، ص ۲۰۶

۵- علی‌اکبری، مطلع عشق، ص ۵۰

و آب بیاورم، فرزندان وقتی این جمله را می‌شنیدند به دنبال آوردن آب برای پدر سبقت می‌جستند.»^۱ آری؛ کمال انسان در این است که خانواده‌اش از او خوشنود و راضی باشند.

(۱۰) قدردانی و سپاس از همسر

احساس قدردانی و حق‌شناسی و تشکر از زحمات و رفتارهای مطلوب همسر، نشان از رفتارهای محبت‌آمیز شوهر نسبت به اوست. همسر شما در منزل مشغول کارهای گوناگون بود، مشغول نظافت و شستشو و امور تربیت و نگهداری فرزندان بود، غذا تهیه کرده و زندگی را با زحمات فراوان و شیرین و آماده پذیرایی از شوهر نموده، وقتی شوهر به خانه بازگشت، وظیفه دارد از زحمات شایسته همسر خود تقدیر و تشکر نماید.^۲

شوهرانی هستند که زنان خود را دوست می‌دارند و از خانه‌داری آن‌ها راضی می‌باشند و هیچ گاه دوستی خود را اظهار نمی‌کنند و تشکری بر زبان نمی‌آورند. این افراد یا فکر می‌کنند تشکر و اظهار محبت، شخصیت آن‌ها را پایین می‌آورد یا زن خودش را لوس می‌کند؛ ولی باید بدانند که این فکر برخلاف دستور اسلام است.

امام سجاد(ع) می‌فرماید: «روز قیامت خداوند به بنده‌ای می‌گوید: از فلانی (که به تو احسانی کرد) سپاس‌گزاری نمودی؟ بنده گوید: پروردگارا من تو را سپاس‌گزاری کردم. خداوند می‌فرماید: مرا سپاس نگفته‌ای، چون سپاس او را نگفته‌ای پس فرمود: شکرگزارترین شما از خدا همان شکرگزارترین شما از مردم است.»^۳

۱- احدی، سلوک خانواده، ص ۹۸

۲- ملک‌محمودی، راهنمای خانواده، ص ۵۳

۳- مصطفوی، بهشت خانواده، ص ۶۸

نتیجه‌گیری

خانواده کانونی است که باید برای حفظ حرمت و کرامت انسان و تأمین سلامت جسمانی و روانی و رشد معنوی او استحکام یابد. قوام خانواده به منظور تداوم انسجام جامعه و تأمین محیطی سالم برای زیستن انسان‌ها، ضرورتی انکار ناپذیر است. در کانون خانواده، همسران نسبت به یکدیگر وظایفی برعهده دارند که از حقوق آنان سرچشمه می‌گیرد، این وظایف باید به شکل متقابل مورد توجه قرار گیرد تا در سایه ایفای نقش همسران این کانون بنیادین تقویت و تعالی یابد.

در این راستا رعایت نکات اخلاقی و رفتاری شوهر نسبت به زن بسیار در سرنوشت زندگی مشترک تاثیر دارد، چرا که مرد با اخلاق و رفتار مناسب می‌تواند زن را به زندگی دلگرم کند تا زن بتواند با روحیه‌ای شاداب و پرانرژی به تربیت صحیح فرزندان و تأمین رفاه خانواده با برنامه ریزی صحیح در برنامه روزانه خانواده بپردازد و این را مدیون شوهری خوش اخلاق و خوش رفتار خواهد بود.

زیرا اگر زن در زندگی نتواند به همسرش تکیه کند و خود را بدون پشتوانه عاطفی و روحی از طرف همسر ببیند، دچار افسردگی و دلسردی می‌شود و نمی‌توان زن موفق و همچنین مادر موفقی باشد. به همین علت در این پژوهش به ده روش تضمینی تحقق مهرورزی زوج به زوجه اشاره شده است این ده روش عبارتند از: ابراز محبت، احترام به همسر، یاری همسر، پرستاری از همسر، توجه به خواست همسر، آراستن خویشتن برای همسر، عیب جویی نکردن، گذشت و نادیده گرفتن لغزش‌ها، پرهیز از امر و نهی، قدردانی و سپاس از همسر.

منابع و مآخذ

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

- ۱) ابن بابویه، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، چاپ هفتم، ۱۳۸۷
- ۲) - احدی، مهدی، سلوک خانواده، قم: انتشارات سیدجمال الدین اسدآبادی، چاپ اول، ۱۳۹۱
- ۳) اریلی، علی بن عیسی، کشف الغمه، تهران: انتشارات نور محبت، چاپ اول، ۱۳۹۳
- ۴) امینی، ابراهیم، آیین همسر داری یا اخلاق خانواده، تهران: انتشارات اسلامی، چاپ هفدهم، ۱۳۸۱
- ۵) علی اکبری، محمدجواد، مطلع عشق، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۷
- ۶) حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، چاپ نهم، ۱۳۸۷
- ۷) حیدری نراقی، محمد علی، رساله حقوقی امام سجاد(ع)، قم: انتشارات مهدی نراقی، چاپ اول، ۱۳۸۹
- ۸) طبرسی، احمد بن علی، احتجاج، قم: انتشارات اسوه، چاپ ششم، ۱۳۸۳
- ۹) کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، تهران: انتشارات دارالثقلین، چاپ چهارم، ۱۳۹۳
- ۱۰) مالکی اشتری، ابی الحسین ورام، تنبیه الخواطر، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، چاپ دوم، ۱۳۶۸
- ۱۱) مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، ۱۳۸۴
- ۱۲) محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحديث، چاپ پانزدهم، ۱۳۹۵
- ۱۳) مصطفوی، جواد، بهشت خانواده، قم: انتشارات دارالفکر، چاپ بیست و دوم، ۱۳۸۵
- ۱۴) ملک محمودی، امیر، راهنمای خانواده، قم: انتشارات منشور وحی، چاپ پانزدهم، ۱۳۹۰
- ۱۵) نراقی، احمد بن محمد مهدی، معراج السعاده، قم: انتشارات طوبای محبت، چاپ پنجم، ۱۳۸۹